

ХУДОЖНІ І НЕХУДОЖНІ ТЕКСТИ У ЗМІСТІ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мартиненко Валентина, Україна

Зміст літературного матеріалу, з яким активно взаємодіють молодші школярі на уроках і в позаурочний час, презентовано у шкільних підручниках, навчальних посібниках, а також у дитячих книжках різних типів і видів, періодиці, довідковій літературі, різноманітних електронних пристроях.

Всі види текстів поділяються на художні і нехудожні. У контексті набуття учнями досвіду читацької діяльності ці види текстів варто проаналізувати під кутом зору їх іманентних властивостей (притаманних лише для того чи іншого виду), виділити провідні функції та основну мету опрацювання їх на уроках літературного читання, схарактеризувати вікові особливості сприймання текстів різних видів молодшими школярами.

Художні тексти, які складають найбільший масив змісту літературного матеріалу у початкових класах, побудовані за законами асоціативно-образного мислення; художній образ є кінцевою метою творчості письменника; у художніх текстах завжди присутній підтекст; слово у таких текстах виступає в особливій ролі – не носієм інформації, а одним з основних засобів створення образу; вони впливають на емоційно-чуттєву сферу дитини; виконують комунікативно-естетичну функцію; збагачують дитину духовним досвідом; ставлять і вирішують морально-етичні проблеми.

В свою чергу, характеристика художніх творів за родо-жанровими ознаками (епічні, ліричні, драматичні) дає змогу виокремити в кожному з них ті характеристики, які вирізняють той чи інший твір з-поміж інших, художніх.

Окремо слід вказати і на таку важливу іманентну характеристику художнього тексту, як поліваріантність його прочитання, розуміння, що допускає можливість різних трактувань смислу твору. Водночас відомі дослідники М.М. Бахтін, О.О.Потебня, О.О.Леонтьєв, М.О.Рубакін припускали можливість існування лише «певних меж свободи модифікації змісту».

Модифікації, які не виходять за ці межі і не призводять до спотворень смислу, одержали назву «еквівалентних».

Як відомо, молодші школярі наділені природною підвищеною емоційністю, яка є рушієм внутрішньої активності дитини під час сприймання художнього твору. Активність емоцій почасти стимулює багату уяву, фантазію. Як наслідок, маленький читач, відтворюючи зміст, може довільно доповнювати його своїми домислами, враженнями, вигаданими фактами, видозмінювати сюжетну канву, що призводить до зміщення смислових акцентів твору.

Отже, зазначена вище властивість художнього тексту, з одного боку, зумовлює виникнення на уроках літературного читання різних читацьких версій, створення оригінальних, цікавих навчальних ситуацій, спонукає до творчої дискусії, нестандартного підходу до побудови уроку, з іншого – вимагає застосування вчителем методів і прийомів, які максимально наблизять учнів класу до розуміння авторської позиції, вичерпування основних смислів твору, допоможуть дітям зрозуміти і підтримати ті читацькі версії однокласників, що не виходять за межі «еквівалентних» модифікацій.

Під час опрацювання художніх текстів школярі набувають читацького досвіду усвідомлювати художню літературу як мистецтво слова, умінь «бачити за словом» художній образ, відтворювати його в своїй уяві; упізнавати, практично розрізнявати та називати окремі літературні жанри; здійснювати відповідно до вікових можливостей смисловий і структурний аналіз художніх творів; усвідомлювати засоби художньої виразності відповідно до їх функцій у творі, висловлювати і пояснювати свої оцінні судження щодо прочитаного (моральні, естетичні), пов'язувати їх з власним життєвим досвідом [1].

Науково-художні, науково-пізнавальні, навчальні тексти мають свої особливості, які вирізняють їх з-поміж художніх: вони завжди однопланові, дійсність реальна й об'єктивна; у них відсутній підтекст; естетична функція не є провідною. Семантична зв'язність створюється завдяки інформаційній однорідності, єдності теми і виражається переважно мовленнєвими засобами,

повторюваністю ключових слів. Основним структурним компонентом у них виділяється абзац, який сигналізує про завершення одного смислового фрагмента і робить установку на сприймання іншого.

У цих творах – інший предмет пізнання: не образи, а поняття. Вони сприяють розвитку логічного, поняттєвого мислення. Їх зміст, на відміну від художніх, повинен трактуватися повно й однозначно.

У процесі роботи над *науково-художніми текстами* учні оволодівають уміннями практично розрізнявати такі тексти з-поміж інших видів, самостійно знаходити у них достовірну, науково підтверджену пізнавальну інформацію, у т.ч. у довідковій літературі, бібліотечно-бібліографічних виданнях для дітей, Інтернеті; розкодовувати різні види графічної інформації; усвідомлювати основні ознаки понять, явищ, напр., природознавчого, історичного, культурологічного змісту, умінь самостійно оформляти власні висловлювання з урахуванням відповідного стилю мовлення, застосовувати здобуту інформацію у подальшій навчально-пізнавальній діяльності і життєвому досвіді [1].

Важливою *спільною ознакою* художніх і нехудожніх текстів є їх комунікативне спрямування, комунікативна сутність як важлива передумова для застосування технології діалогової взаємодії читача з текстом, автором твору. Діалогічна природа текстів посилює значущість реалізації комунікативно-мовленнєвого принципу на уроках літературного читання, що сприяє оволодінню учнями важливими складниками ключової комунікативної компетентності: досвіду міжособистісної комунікації, комунікації з джерелом інформації – текстом.

Отже, художні і нехудожні тексти різняться іманентними властивостями, метою опрацювання на уроках і функціями: комунікативно-естетична функція більшою мірою притаманна художньому тексту, а комунікативно-інформаційна - науково-художньому, науково-пізнавальному.

У контексті аналізу текстів різних видів та особливостей їх сприймання молодшими школярами різного віку варто зробити акцент на ті з них, які

викликають типові труднощі в учнів під час сприймання, а у вчителів – у процесі визначення провідних методів і прийомів їх опрацювання. Як показує аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури, проведені нами дослідження, до найскладніших у цьому сенсі відносяться науково-художні тексти, ліричні поезії (2-3 клас), тексти, зміст яких історично віддалений у часі; байки, прислів'я і приказки, які мають високий ступінь узагальнення смислу.

Сучасний інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, співіснування багатьох медіаресурсів спричинив істотні зміни у читацькій діяльності школярів. Діти, почасти без супроводу дорослих, починають самостійно освоювати читання з екрану, модель якого має відмінності, порівняно з традиційним читанням на паперових носіях. Модель екранного читання має свої більш виражені стадії: планування, пошуку інформації, оцінки значущості і надійності інформації, синтезу смислу, трансформації використання інформації [3, с.112].

Така модель більш прийнятна для читання інформаційних (не художніх) текстів. І без належного педагогічного супроводу дорослих логіка проходження цих стадій порушується. Крім того, самостійне освоєння екранного читання часто випереджує освоєння дитиною закономірностей сприймання художніх текстів на традиційних носіях. Як наслідок, учень переносить одержані навички на читання художньої літератури, що сприяє формуванню у них прагматичного ставлення до художнього тексту як носія певної інформації, яку з цього тексту потрібно просто вчитати .

В умовах істотного зниження інтересу учнів до читання, зміни медійних пріоритетів, співвідношення користування учнями електронними засобами і традиційними паперовими виданнями не на користь останніх, спонукає до пошуку нових привабливих, цікавих навчальних технологій, які б враховували, задовольняли запити, духовні потреби, пізнавальні інтереси сучасних школярів і стали б впливовим засобом залучення дітей до активної читацької діяльності.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних текстів: сутність процесу і засоби формування // Початкова школа. 2017. № 8. С. 48–57.
3. Сметанникова Н.Н. Чтение для воспитания: исследования русской ассоциации чтения (РАЧ) //Материалы семинара «Роль чтения в духовно-нравственном становлении личности». Вып. 2. Под ред. В.А.Лекторского. М. 2011. С. 103 – 118.